
Розділ 3
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ
Part 3
DOCUMENT SCIENCE AND INFORMATION ACTIVITY

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5333.053.10>

УДК 027.022:002.1-028.27

Г. В. Колоскова, аспірант, Харківська державна академія культури,
м. Харків

k_a_n@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-5311-7518>

**ЕЛЕКТРОННА КНИГОВИДАЧА ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ ДНІПРОВСЬКОГО
РЕГІОНУ**

Проаналізовано особливості формування, зберігання, використання та розвитку електронних фондів і колекцій документів, видачі електронних видань як нового напрямку інформаційного обслуговування користувачів публічних бібліотек. Визначено роль і місце електронних видань в інформаційному просторі бібліотеки. Розглянуто перспективи розвитку електронних фондів і колекцій публічних бібліотек, надання онлайн-доступу до них та електронної книговидачі з метою задоволення інформаційних потреб реальних та віддалених користувачів дніпровського регіону.

Ключові слова: електронні фонди, електронні колекції, онлайн-доступ, електронна книговидача, публічна бібліотека.

Г. В. Колоскова, аспірант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

**ЭЛЕКТРОННАЯ КНИГОВЫДАЧА КАК СРЕДСТВО
УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ
ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ ДНЕПРОВСКОГО РЕГИОНА**

Проанализированы особенности формирования, хранения, использования и развития электронных фондов и коллекций документов, выдачи электронных изданий как нового направления информационного обслуживания пользователей публичных библиотек. Определены роль и место электронных изданий в информационном пространстве библиотеки. Рассмотрены перспективы развития электронных фондов и коллекций публичных библиотек, предоставление онлайн-доступа к ним и электронной книговидачи с целью удовлетворения информационных потребностей реальных и удаленных пользователей.

Ключевые слова: *электронные фонды, электронные коллекции, онлайн-доступ, электронная книговыдача, публичная библиотека.*

H. V. Koloskova, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ELECTRONIC CIRCULATION AS A MEANS OF MEETING INFORMATION NEEDS OF DNIPROPETROVSK REGION USERS

The aim of this paper is to analyze the features of developing, storing and using electronic collections and collections of documents, to provide online access and circulation of electronic publications in public libraries in order to meet the information needs of actual and remote library users of Dnipropetrovsk region. The study aims at identifying the role of electronic publications in the information environment of the library. The author examines the future trends of the development of electronic collections and collections of documents in public libraries, the provision of online access and electronic circulation.

Research methodology. The author uses comparative and analytical methods of research.

Results. The paper presents the main stages of developing the electronic collections of libraries. A new kind of information support of actual and remote users of public libraries in Dnipropetrovsk region is considered. The study suggests the alternative solutions of the problems which make difficulties to the development of electronic collections.

Novelty. The author examines the features of developing, storing and using the electronic collections, the provision of online access to them and electronic circulation as a new sphere of information service for public libraries users in Dnipropetrovsk region.

The practical significance. The proposed alternative versions of developing electronic collections, as well as their future trends described in the paper, can be successfully implemented by public libraries in Dnipropetrovsk region.

Keywords: *electronic collections, electronic circulation, the development of electronic collections, online access, information support, remote users, information service, information needs.*

Постановка проблеми. Поява повнотекстової електронної інформації, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій і поширення Інтернету зумовили трансформацію складу та структури бібліотечних фондів і як наслідок — зміну технології інформаційного обслуговування в бібліотеках. До того ж, нині більшість сучасних користувачів читають в електронному форматі на персональних комп'ютерах, рідерах, планшетах, смартфонах. Саме тому вважаємо, що для більшості публічних бібліотек Дніпровського регіону настав той час, коли, крім традиційних фондів та форм роботи, спрямованих на задоволення інформаційних потреб читачів, необхідно створювати електронні фонди та колекції документів, надавати до них онлайн-доступ, а також передбачати можливість видачі електронних видань користувачам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що формування, використання електронних фондів та колекцій документів у біб-

ліотеках зацікавлює багатьох науковців. Теоретичні основи створення, використання, упорядкування фондів електронних документів вивчали українські та зарубіжні дослідники: А. Антопольський, О. Баркова, А. Земсков, Т. Майстрович, Ю. Нохрін, І. Павлуша, І. Резниченко, Ю. Столяров, С. Трифонов, Я. Шрайберг. На проблематику тривалого зберігання авторитетних джерел, сприяння розвитку міжкультурних комунікацій, вільного доступу до глобальних ресурсів звертають увагу І. Антоненко, В. Горовий, І. Давидова, В. Ільганаєва, Л. Костенко, О. Онищенко, А. Соляник, Л. Філіпова, Т. Ярошенко, Т. Єременко, О. Лаврик, Т. Майстрович.

Як зазначає М. Дворкіна, бібліотеки є важливим інститутом інформаційно-документаційного простору, до складу якого входить і електронний компонент. Він може складатися з електронних фондів та колекцій документів, саме тому формування, використання, розвиток електронних колекцій документів, надання до них онлайн-доступу та видача електронних видань у публічних бібліотеках можна розглядати як новий напрям інформаційного обслуговування реальних і віддалених користувачів.

Отже, **мета статті** — виявити основні етапи формування, використання та розвитку електронних фондів і колекцій документів, розглянути можливості надання до них онлайн-доступу та видачі електронних документів як нового напрямку інформаційного обслуговування користувачів публічних бібліотек Дніпровського регіону. Для її досягнення планується визначити роль і місце електронних видань в інформаційному просторі бібліотек, запропонувати заходи щодо подальшого розвитку електронних фондів і колекцій, надання до них онлайн-доступу та видачі електронних видань у публічних бібліотеках з метою задоволення інформаційних потреб реальних та віддалених користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом під впливом інтенсивного розвитку цифрових технологій у публічних бібліотеках зарубіжжя поширення набувають поряд із традиційними друкованими електронні видання. Згідно з ДСТУ 7157:2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», електронне видання — це електронний документ, що пройшов редакційно-видавничого опрацювання, має вихідні відомості, вихідні дані та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді (*Видання електронні. Основні види та вихідні відомості* : ДСТУ 7157:2010).

Згідно зі словами Ю. Столярова (2003), виникнення електронного документа істотно розширило можливості формування й використання бібліотечного фонду, якісно змінило технологію обслуговування користувачів, проте повністю зберегло сутність бібліотеки як документально-

комунікаційної системи. Фонд електронних документів є не конкурентом паперовим книгам, а важливим доповненням до традиційного фонду.

Нині публічну бібліотеку можна розглядати як сучасний інформаційно-комунікаційний центр, інформаційний простір якого поділяється на дві частини. Перша – фонд традиційних документів, друга складається з електронного фонду та колекцій документів. Основні види електронних видань, які можуть входити до складу електронних фондів публічних бібліотек та бібліотек у мережі Інтернет, подані в табл. 1

Таблиця 1

Основні види електронних видань
(Видання електронні. Основні види та вихідні відомості :
ДСТУ 7157:2010).

№ з. п.	За ознаками	Види електронних видань
1.	Наявністю друкованого еквівалента	Електронний аналог (копія, версія) друкованого видання; електронне видання
2.	Змістом основної інформації	Текстове (символьне); образотворче; звукове; програмний продукт; мультимедійне
3.	Цільовим призначенням	Офіційне; суспільно-політичне; наукове; науково-популярне; популярне; виробничо-практичне; навчальне; літературно-художнє; релігійне; довідкове; видання для дозвілля; рекламне
4.	Технологією використання	Локальне; мережеве
5.	Взаємодією з користувачем	Детерміноване; недетерміноване (інтерактивне)
6.	Періодичністю	Неперіодичне; періодичне; продовжуване
7.	Структурою	Однотомне, багатотомне; серійне

Нині публічні бібліотеки Дніпровського регіону не мають електронних фондів та електронних колекцій документів, крім краєзнавчих, які формує Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. Причиною того є брак фінансування, відсутність техніки, персоналу. Тому власні проекти бібліотек, спрямовані на створення електронних фондів та колекцій документів, можуть бути одним із варіантів отримання необхідного фінансування від держави або спонсорів.

Однак фінансування – не єдина проблема. Перешкодою щодо формування електронних фондів стає авторське право, зокрема відсутність у законодавстві чіткого визначення прав книгозбірень стосовно зберігання і надання можливості користуватися електронними версіями дру-

кованих видань з науковою, освітянською і культурологічною цілями в режимі онлайн. Закон про авторське право надає дозвіл сканування друкованих видань і репродукування з метою архівування, проте можливість операцій обмежена. Тому нині бібліотекам необхідно отримувати від авторів ліцензію на зберігання, необмежений перегляд, завантаження і друкування матеріалів, що залежить від наявності коштів.

Досвід роботи книгозбірень зарубіжних країн засвідчив: електронні книги стали важливою формою читання. Аналіз сайтів бібліотек ближнього зарубіжжя довів, що, наприклад, колектив фахівців Центральної міської бібліотеки м. Таллінн створив власну електронну бібліотеку ELLU – інформаційну систему, призначену для зберігання та використання електронних видань. Е-бібліотека дозволяє користувачам читати книги з домашнього комп'ютера, планшета або смартфона. Е-бібліотека Over Drive Талліннської ЦБ пропонує користувачам читати або слухати електронні книги російською, англійською мовами. Такі книги видаються читачам на 21 день і автоматично повертаються до бібліотеки (*Сайт Центральної Міської бібліотеки м. Таллінн*).

Саме тому спробуємо визначити основні етапи створення, формування, зберігання електронних фондів документів і колекцій публічних бібліотек, дослідити роль в обслуговуванні користувачів та інформаційному просторі бібліотеки за умови переходу до моделі інформаційно-комунікаційного центру у звичайному та електронному середовищах.

Фонд електронних копій документів можна розглядати як розподілену інформаційну систему, що забезпечує створення, зберігання, використання документів в електронному форматі і можливість мережевого доступу до них в державних публічних бібліотеках (Столяров, 2003).

Електронні колекції та фонди бібліотеки формують за допомогою оцифрування документів, зокрема можна запропонувати моделі аутсорсингу та самостійної роботи бібліотеки з оцифрування.

Використання моделі аутсорсингу дозволить бібліотекам за необхідних витрат на оплату послуг сторонньої організації значно зекономити кошти, оскільки в усьому разі немає необхідності купувати дороге обладнання й оплачувати навчання бібліотекарів. Самостійна робота бібліотеки над оцифруванням документів потребує значних витрат на придбання обладнання та програмного забезпечення, навчання персоналу, але це надає бібліотекам певні переваги: гарантовану легітимність електронних документів, оскільки сама бібліотека узгоджує всі юридичні питання з правовласниками; повний контроль матеріалів та їх оброблення; відсутність ризиків із транспортуванням документів; швидку оцінку якості кінцевого продукту; відсутність третьої сторони, а отже зобов'язань перед нею (*Методические рекомендации по оцифровке*

библиотечных фондов областных государственных и муниципальных библиотек Свердловской области).

У контексті створення, формування та використання електронних колекцій документів та організації онлайн-доступу до них відзначимо досвід роботи колективу фахівців Центральної бібліотечної системи м. Шахтинськ (Казахстан) (*Сайт Центральної Миської Публічної бібліотеки м. Шахтинськ*).

У 2014 р. відділ комплектування та обробки літератури почав формувати фонд електронних книг, на сьогоднішній день їх кількість становить 1600, зокрема 4 книги казахською мовою. В електронному каталозі створено розділ «Е-книга». У фонді електронних книг представлені різні жанри: класика, галузева, навчальна та дитяча література. Читати електронні книги в режимі онлайн або завантажити можна на сайті бібліотеки в розділі «Читаємо книги Online». Особливо популярна ця послуга серед молоді, найактивніше читають класичні твори, праці з психології, навчальну літературу, новинки художньої літератури. Усі книги представлені у форматах .txt, .doc, .pdf, .fb2 (*Сайт Центральної Миської Публічної бібліотеки м. Шахтинськ*).

Цікавою з точки зору нових форм задоволення інформаційних потреб сучасних користувачів можна вважати послугу користування електронними читанками, яку надає своїм користувачам публічна бібліотека імені Лесі Українки м. Київ. Бібліотека вможливає попередні замовлення та завантаження в електронну книгу для читання (*E-Book*) потрібної художньої чи навчальної літератури з сайтів безплатних легальних електронних бібліотек. Бібліотека інформує користувачів про можливість використання пристроїв для читання електронних книг, що наявні у фонді інформаційних ресурсів бібліотеки; про книги, завантажені в електронну читанку із легальних електронних бібліотек; консультує, надає поради користувачам щодо роботи з електронними читанками, поповнює контент електронних читанок згідно із запитом користувачів за профілем комплектування фонду, з дотриманням вимог авторського права та умов їх придбання/передачі бібліотеці власником контенту. Скористатися електронною читанкою можна в читальній залі бібліотеки, у відділах краєзнавчої літератури та бібліографії, літератури іноземними мовами та у відділі мистецтв (*Сайт Центральної Миської Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Київ*).

Прикладом власного проекту публічної бібліотеки, спрямованого на створення електронної колекції документів та отримання необхідного фінансування від держави або спонсорів може бути «Електронна бібліотека» вищезазначеного закладу (*Сайт Центральної Миської Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Київ*).

Проект передбачає можливість безоплатного доступу користувачів до повнотекстових ресурсів, музичних творів, інших оцифрованих документів з фонду бібліотеки; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотеки в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів, що розміщуються у фондах бібліотеки для збереження культурної спадщини, запобігання фізичному зношенню документів; підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотеки; уможливлення одночасного користування виданням багатьом користувачам. Планується, що ЕБ стане складовою Національної електронної бібліотеки.

Висновки. Основними етапами створення електронних колекцій і фондів документів можна вважати такі: виявлення, дослідження інтересів та потреб користувачів бібліотеки відповідно до профілю діяльності; визначення критеріїв відбору документів до електронних фондів і колекцій; створення відповідного структурного підрозділу, який здійснюватиме оцифрування документів та формування електронних колекцій документів; наявність персоналу; оцифрування видань; формування фондів, заходів зі зберігання та використання електронних копій документів відповідно до чинних вимог законодавства; розроблення комплексу заходів з метою задоволення інформаційних потреб користувачів, прогнозування розвитку подальшої діяльності.

Аналіз бібліотечних сайтів ближнього зарубіжжя свідчить, що публічні бібліотеки тільки починають створювати власні електронні колекції та фонди. Власні краєзнавчі колекції електронних повнотекстових видань формують обласні універсальні наукові бібліотеки та ЦБС публічних бібліотек для дорослих. Досвід роботи зарубіжних бібліотек демонструє — нині електронний фонд документів — важлива складова інформаційного простору сучасної бібліотеки, саме тому вона може істотно доповнювати традиційні фонди бібліотек.

Отже, створення електронних колекцій документів, надання до них онлайн-доступу та видача електронних видань — новий та перспективний напрям діяльності для більшості публічних бібліотек Дніпровського регіону. Основними проблемами формування електронних фондів є: недостатнє фінансування, відсутність техніки, персоналу, невизначеність у законодавстві прав книгозбірень щодо зберігання й надання можливості користуватися електронними версіями друкованих видань у наукових, освітніх і культурологічних цілях тощо. Одним із варіантів вирішення означених проблем та перспективою подальшого розвитку можуть бути власні проекти бібліотек щодо створення електронних фондів та колекцій документів й отримання необхідного фінансуван-

ня від держави або спонсорів. Другий — формування повнотекстових корпоративних електронних фондів і колекцій документів бібліотеками Дніпровського регіону й надання можливості онлайн-доступу фізичним та віддаленим користувачам.

Нині формування електронних фондів публічних бібліотек актуальне як для бібліотекознавців, так і для практиків бібліотечної справи. І саме тому надалі за належного фінансування, наявності технічного забезпечення та персоналу публічні бібліотеки зможуть формувати власні колекції електронних видань, а також надавати доступ до віддалених електронних фондів, електронних бібліотечних систем та баз даних, що буде важливим доповненням до традиційного фонду документів. А видачу електронних видань і надання до них дистанційного доступу реальним та віддаленим користувачам розглядаємо як один із головних елементів інформаційного обслуговування користувачів публічних бібліотек Дніпровського регіону.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки створення електронних фондів і колекцій документів, надання до них онлайн-доступу реальним та віддаленим користувачам є новим і перспективним напрямом для задоволення інформаційних потреб сучасних користувачів публічних бібліотек, у наступній статті розглядатимемо електронні фонди і колекції як складову бібліотечно-інформаційного потенціалу Дніпровського регіону.

Список посилань

Видання електронні. Основні види та вихідні відомості: ДСТУ 7157:2010. [Чинний від 1996-01-01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2010, 18 с. (Національні стандарти України). Відновлено з https://ntb.pstu.edu/images/N.../DSTU_7157_2010.pdf.

Методические рекомендации по оцифровке библиотечных фондов областных государственных и муниципальных библиотек Свердловской области. Восстановлено из <http://mkso.ru/data/File/dosug/rekomendacii%20po%20ocifrovke%20fondov%20bibliotek.pdf>.

Сайт Центральної Міської Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Київ. Відновлено з <http://lucl.kiev.ua/>.

Сайт Центральної Міської Публічної бібліотеки м. Шахтинськ. Відновлено з <http://shahtinsklub.kz/ru/pbd/>.

Сайт Центральної Міської бібліотеки м. Таллінн. Відновлено з <http://keskraamatukogu.ee/ru/>.

Столяров, Ю. Н. (2003). *Електронний бібліотечний фонд.* Восстановлено из http://www.rba.ru/content/activities/section/12/mag/mag05/3.php?papka=12&id_sec=11#2.

References

Electronic editions. Main types and outline: NSU 7157: 2010. [Effective from 01/01/1996]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart of Ukraine, 2010, 18 p. (National

-
- Standards of Ukraine). Retrieved from https://ntb.pstu.edu/images/N.../DSTU_7157_2010.pdf. [In Ukrainian].
- Methodological recommendations on the digitization of library funds of the regional state and municipal libraries of the Sverdlovsk Region*. Retrieved from <http://mkso.ru/data/File/dosug/rekomendacii%20po%20ocifrovke%20fondov%20bibliotek.pdf>. [In Russian].
- The site of the Central City Public Library Lesia Ukrainka of Kyiv*. Retrieved from <http://lucl.kiev.ua/>. [In Ukrainian].
- The site of the Central Public Library of the city of Shahtynsk*. Retrieved from <http://shahtinsklub.kz/en/pbd/>. [In Ukrainian].
- The site of The Central City Library of Tallinn*. Retrieved from <http://keskraamatojas.ee/ru/>. [In Ukrainian].
- Stolyarov, Yu.N. (2003). *Electronic library fund*. Retrieved from http://www.rba.ru/content/activities/section/12/mag/mag05/3.php?papka=12&id_sec=11#2. [In Russian].

Надійшла до редколегії 03.09.2018 р.